

3

SMÅ OG STORE SKOLE- HISTORIER

DANSK SKOLEHISTORIE
— HVERDAG, VILKÅR OG VISIONER
GENNEM 500 ÅR

Af

CHARLOTTE APPEL

LEKTOR, DR. PHIL.,
INSTITUT FOR KULTUR
OG IDENTITET, RUC

og

NING DE CONINCK-SMITH

PROFESSOR M.S.O., DR. PHIL.,
INSTITUT FOR UDDANNELSE
OG PÆDAGOGIK (DPU),
AARHUS UNIVERSITET.
MODTAGET STØTTE TIL
PROJEKTET *DANSK
SKOLEHISTORIE*

Skolehistorie handler ikke kun om skolelove, skolebygninger og pædagogiske tanker. En gruppe forskere har igennem de sidste fire år undersøgt skolegangens lange historie og dens betydning frem til i dag. I fembindsværket *Dansk skolehistorie. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år* fortælles skolens historie som tæt forbundet med barndommens historie, og med vægt på skolens hverdag og mangfoldighed. Før og efter skolelovene fra 1814 var der nemlig stor forskel på skolegang for drenge og piger, rige og fattige, og på om man gik i skole i hovedstaden eller i en vestjysk landsby.

Severin Veiersøe hed en skoledreng i 1820'ernes Vestjylland. Han kunne godt lide at regne, men som for andre børn på den tid kom arbejdet før skolen. Derfor måtte han tage regnebogen med ud i tørvemosen. Når han "var træt af spaden", og ryggen trængte til et hvil, kom regnebogen frem.

Det var ikke hans egen bog, men én han havde lånt af degnen. Tidligere havde han lånt en anden af omgangslæreren. Der var nemlig ikke en fast skole i den landsby, hvor han boede. Læreren gik på omgang mellem landsbyerne — og undervisningen foregik på skift hos bønderne. Regnebogen var en såkaldt cifferbog, fyldt med færdige regnestykker til afskrivning. Tanken var, at eleven på den måde fik en bedre forståelse af talsystemet og de måder, hvorefter størrelser kunne forbindes, adskilles og sammenlignes.

Den kvikke bondedreng var optaget af andet end regnestykker. Også skrivning var Severin glad for; så glad, at han gik i gang med at skrive dagbog allerede i sine drengeår. Det var helt usædvanligt ikke kun på hans egen tid, for også i eftertiden har kun ganske få børn nedfældet deres tanker og oplevelser. Hans dagbøger er således en unik kilde til, hvordan det var at være barn i begyndelsen af 1800-tallet.

Men de er mere end det. De er også en fortælling om boglig læring i hverdagslivets sprækker — i kontrast til dagens situation, hvor læring ikke bare er en rettighed, men en livslang pligt. Severin Veiersøe kom senere på seminariet og blev lærer på sin hjemegn.

Da skolen fik et samlet løft

Severin Veiersøe tilhørte én af de første generationer, der gik i skole efter de nye skoleanordninger fra

En lille vogterdreng hviler sig ved en stendysse med skolebog i hånden. Efter 1814-lovgivningen skulle alle børn gå i skole fra de var 7 til 13 år. Men de fleste havde også arbejde at passe. Maleri af Carlo Dalgas, ca. 1840, Nationalmuseet.

1814. Forholdene var så forskellige rundt omkring i riget, at det ikke var tilstrækkeligt med én lov. Fem anordninger blev det til, hvoraf de tre vigtigste omfattede henholdsvis landdistrikterne, købstæderne og København. Yderligere særordninger måtte til, og få år senere var der otte forskellige skolelove.

1814 anordningerne er traditionelt blevet fejret som folkeskolens grundlove. Og sandt er det, at med anordningerne blev kravene til, hvad børn skulle lære i skolen betragtelig udvidet. Det var ikke længere nok at lære læsning og den kristne børnelærdom; børn skulle også lære at skrive og regne samt have et indblik i verden omkring dem. Drengene og pigerne skulle gå længere og mere regelmæssigt i skole end hidtil — fra det 7. til det 13. år. Staten påtog sig hermed at sikre skolegangen for alle børn, selvom velhavende og veluddannede familier som hidtil kunne organisere undervisning for egne børn. Der var altså skolepligt for de mange og undervisningspligt for de få.

Skoler og skolelovgivning kom ikke ud af det blå. Siden middelalderen havde der eksisteret skoler, især i kirkens regi, men bl.a. reformation og bogtrykkerkunst betød, at gejstlige og forældre i alle samfundslag blev ivrige efter, at såvel piger som drenge fik regulære læsefærdigheder på deres modersmål, så de blev bedre til at lære den kristne børnelærdom. Og der var altid folk, der kunne tilbyde at "holde skole" i disse grundfærdigheder, lige fra skrivere og soldater, til gamle karle og ugifte kvinder.

En mangfoldighed af skoler voksede frem, og købmænd, håndværkere og veletablerede gård-

mænd sørgede for, at der også var skoler, hvor deres sønner blev undervist i skrivning, regning og tysk.

Statsmagten kom i løbet af 1700-tallet på banen som organisator af skolegang. Med inspiration fra udlandet oprettede Frederik 4. børneskoler på sit ryttergods, samtidig med at også godsejere og gejstlige stiftede skoler, især for fattige børn, der på den måde også kom væk fra gaderne. I 1739 udstedte Christian 6. loven om, hvordan alle børn skulle gå i skole forud for den netop indførte, obligatoriske konfirmation. Hermed skabtes en fælles ramme omkring landets skoleforhold, selvom længden, indholdet og udbyttet af børns skolegang varierede meget. Fra 1780'erne satte oplysningsbevidste godsejere og kongemagten en ny bølge af skolereformer i gang på egne domæner i sammenhæng med reformer af landbruget, og Den store Skolekommission blev nedsat i 1789 for at forberede også landsdækkende lovgivning. Kuglerne til de store anordninger havde således været længe i støbeskeen, og i 1806 indførte man reformerne på forsøgsbasis i hele det østlige Danmark.

1814 blev imidlertid ikke et hvilket som helst år i Danmarkshistorien. Det var året, hvor Danmark måtte underskrive en ydmygende fredstraktat med Frankrig i forlængelse af Napoleonskrigene — og afstå Norge. Det skete kun et år efter, at staten var gået bankerot. Blandt cancelliets embedsmænd og regeringens top overvejede man en kort stund at udskyde processen. I stedet valgte man at indskrænke fagrækken, og så ellers overlade udviklingen til lokalsamfundene. Næsten overalt var pengene små, og i mange egne måtte man fare med

Dansk skolehistorie

De første to ud af fem bøger i det samlede bogværk er udkommet i 2013. Bøgerne dækker den danske skolehistorie i perioden frem til 1850. Bind 3 udkommer i marts 2014 og i efteråret 2014 følger bind 4 og 5, som fører historien op til i dag. Bogværket udgives af Aarhus Universitetsforlag.

lempe af hensyn til børnearbejdets udbredelse. Derfor ændrede skolegangsforholdene sig ikke fra den ene dag til den anden — og de forandrede sig meget forskelligt fra landsdel til landsdel. I anden halvdel af 1800-tallet førte en nærmest eksplosiv tilvækst i elevtallet i købstæder og hovedstad til en voldsom udbygning af skolevæsenet. Her var efterspørgslen efter uddannelse større, og børnene fik efterhånden bedre tid til at gå i skole. På landet stod tiden og skolen mere stille. Først i 1958 blev skolegangsforholdene ens på land og i by.

At se det store i det små...

Fortællingen om Severin Veiersøe er et eksempel på en lille historie, der forbinder sig med den store — og i dette ligner den mange af de andre fortællinger, som bærer det store fembindsværk om dansk skolehistorie igennem 500 år. I værket ses skolen nedefra — fra lærernes, forældrenes og elevernes perspektiv — og med en anerkendelse af den mangfoldighed, som har præget og fortsat præger skolen. Danmark var et udstrakt rige — som rakte fra Nord-

norge til Slesvig-Holsten — og som også omfattede kolonier og de nordatlantiske bilande. Men ikke nok med det, skolegangen var også forskellig for rig og fattig, drenge og piger, og for børn med forskellig etnisk baggrund. Bøgerne behandler disse mangfoldigheder, og de private og offentlige skoler blander sig med hinanden.

De mange kampe og konflikter, der alle dage har hørt skolen til, løber som en rød tråd gennem fremstillingen. Hvad enten der har drejet sig om pædagogik og skolepolitik eller skolegangens tilrettelæggelse i hverdagen. Skolen skildres som skabt og båret af mennesker, fra 1700-tallets præster til det 20. århundredes pædagogiske eksperter, fra elever og forældre til lærere, politikere og sognerådsmedlemmer.

Kampene om børnenes tid, kroppe og sjæle er et grundtema og en nøgle til forståelse af de mange konflikter og uenigheder. *Dansk skolehistorie* bind 1-5 er således i lige så høj grad en fortælling om barndommens historie, som det er en fremstilling af de mangfoldige forandringer, det danske skolesystem har undergået i de sidste 500 år.

Skolehuset i Hodde fra 1831 var én af mange nye skolebygninger, der blev rejst i løbet af 1800-tallet, da børn skulle sikres kortere skolevej og selve skolen tog fastere fysisk form. Foto: Skolemuseet Hodde Gl. Skole. Museet for Varde By og Omegn.